УДК 811.112.2'38(043.3)

Павлик В. І.,
Національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

АРХІТЕКТОНІКО-МОВЛЕННЄВІ ФОРМИ ЖАНРУ «ГЛОСА»

Архітектоніко-мовленнєва форма є важливою характеристикою тексту окремо взятого мовленнєвого жанру. Актуальність обраної теми наукової статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних наукових розвідок в галузі лінгвістики тексту на питання дослідження конкретних жанрів певних функціональних стилів у зв'язку з комунікативно-прагматичною переорієнтацією мовознавчих досліджень в галузі тексту. Метою статті є окреслення архітектоніко-мовленнєвої побудови текстів газетного жанру «глоса» у Німеччині.

Ключові слова: *жанр «глоса», архітектоніко-мовленнєва форма, інтегральний конструкт, монолог, діалог, чуже мовлення.*

Архитектонико-речевая форма является важной характеристикой текста отдельно взятого речевого жанра. Актуальность выбранной темы научной статьи обусловлена общей направленностью современных научных исследований в области лингвистики текста на вопросы исследования конкретных жанров определенных функциональных стилей в связи с коммуникативно-прагматической переориентацией языковедческих исследований в области текста. Целью статьи является определение архитектонико-речевого построения текстов газетного жанра «глосса» в Германии.

Ключевые слова: *жанр «глосса», архитектонико-речевая форма, интегральный конструкт, монолог, диалог, чужая речь.*

Architectonic-speech form is an important text characteristic of a single speech genre. Actuality of the topic chosen for the scientific article is explained by the fact that modern studies in text linguistics investigate specific genres of certain functional styles which is due to the communicative pragmatic reorientation of linguistic research in the field of text. The article aims at outlining architectonic-verbal construction of the newspaper genre «glosse» in Germany.

Key words: *genre «glossa» architectonic-speech form, an integrated construct, monologue, dialogue, speech of others*

Протягом останніх двадцяти років усе більше прихильників серед лінгвістів знаходить ідея побудови моделі тексту – як тексту взагалі, так і моделі тексту конкретного мовленнєвого жанру. Ідея побудови моделі тексту, або його «інтегрального конструкту», належить І. Петефі, який вважає необхідним побудувати текст-конструкт, загальну ідею тексту, а після цього вивести всі можливі варіанти цього тексту, його паралельно існуючі втілення [4, с. 33].

На відміну від композиційно-мовленнєвих форм (КМФ), які утворюють внутрішню структуру мовленнєвого жанру, архітектоніко-мовленнєві форми (АМФ) утворюють зовнішню конструкцію мовленнєвого жанру [3, с. 119].

В основі архітектоніко-мовленнєвих форм лежать такі взаємозв'язки між учасниками комунікації, як одностороння та двостороння спрямованість. Коли у комунікативно-мовленнєвому акті активність належить відправнику мовлення (адресанту), тоді цей акт здійснюється в монологічній формі. Монолог – це найбільш організований вид мовлення, яке реалізується як у писемній, так і в усній формі [6, с. 393]. Монолог у писемній формі – це оброблена форма мови, продумана до найдрібніших деталей, найбільш багатослівний і точний вид мовлення [3, с. 120].

У випадку участі у мовленні двох або більшої кількості осіб воно здійснюється у діалогічній або полілогічній формі. О.О. Селіванова вважає, що трактування діалогу як спілкування тільки двох осіб є невірним, через просту помилку перекладу (пор.: гр. dia – крізь, di – два), хоча воно залишається традиційним. Виходячи з цього, полілог – це різновид діалогу. [6:, с. 128]. Монологічна та діалогічна форми передбачають різне мовне оформлення. Отже, формами реалізації комунікативно-мовленнєвого акту виступають архітектоніко-мовленнєві форми: монолог, діалог, полілог, а також їхні різноманітні комбінації за допомогою участі у них чужого мовлення.

Чуже мовлення (невласне мовлення) будується на включенні у власне мовлення мовця мовлення іншої особи (чужого монологічного висловлення) або мовлення декількох осіб (чужого діалогічного / полілогічного мовлення). Способи передачі чужого мовлення є такі: а) відтворення чужого мовлення у формі прямої мови, у вигляді цитування без будь-якої переробки; б) відтворення чужого мовлення у формі непрямої мови, тобто переказ чужого висловлювання від імені автора; в) переказ чужого мовлення (erzählte Rede), передача його у скороченій формі (короткий переказ чужого мовлення або тільки називання теми); г) відтворення чужого мовлення у формі невласне прямого (або невласне авторського) мовлення (erlebte Rede). Ця форма властива для художньої літератури [3, с. 123].

Архітектоніко-мовленнєві форми монологу та діалогу нерозривно пов'язані за допомогою діалогічної концепції монологічного мовлення М.М. Бахтіна. Розглядаючи будь-який мовленнєвий твір (від найменших до найбільших текстів) як висловлення, яке є одиницею мовленнєвого спілкування, російський учений стверджував, що яким би монологічним не було висловлення, як би воно не було зосереджене на своєму предметі, воно не може не бути відповіддю на те, що було вже сказано про цей предмет, навіть якщо б та відповідь не отримала виразного зовнішнього вираження. Адже сама наша думка – і філософська, і наукова, і художня – народжується і формується у процесі взаємодії і боротьби з чужими думками і не може не знайти свого відображення і у формах словесного вираження нашої думки [2, с. 315].

Глоса (die Glosse) – це газетний жанр німецької преси, який належить до аналітичних жанрів, у яких робиться наголос на висловленні певної важливої думки (meinungsbetonte Textsorten). Основою таких жанрів є тлумачення й оцінка певного явища [7, с. 490]. Є.В. Розен характеризує глосу як стислу, концентровану замітку, яка впливає

© Павлик В. І., 2012

на читача, поєднуючи легкість форми з неспростовністю аргументів, які в ній наводяться [5, с. 21]. Після переважно стислого зображення події (факту-поштовху, який викликає певні очікування) викладається безпосередня суть (пуант, die Pointe) глоси: коротке зауваження, яке скеровує думки читача в несподіваному напрямку і є ключем до отримання нового пізнання [8, с. 159].

Здійснений аналіз ілюстративного матеріалу жанру «глоса» на основі німецьких видань «Die Welt» та «Die Zeit» свідчить про те, що її головною архітектоніко-мовленнєвою формою є монолог у різних його модифікаціях. Автор тексту, у формі монологічного мовлення, висловлює своє бачення проблеми, яка є предметом глоси.

Найбільш уживаною формою монологічного мовлення, яке використовують журналісти газет, є монолог із елементами чужого мовлення. Найчастіше чуже мовлення у монолозі авторів текстів глос передається такими засобами:

1) Цитування певної особи (або групи осіб) у вигляді прямої мови без змін. У такому випадку завжди чітко зазначений адресант чужого мовлення: *«Mehr Licht», Goethes letzte Worte kennt jeder. Und wer das Dandytum liebt, weiß, dass Oscar Wilde als letztes gesagt haben soll: «So wie ich gelebt habe, sterbe ich – über meine Verhältnisse».* («Der Rest ist Schweigen», Die Welt, 18.06.2004)

2) Цитування за допомогою перетворення прямої мови у непряму із використанням умовного способу: *In der letzten Folge kam der lange Monolog. Ein öffentlicher Abgesang auf sich selbst, auf eine öffentliche Person. Das Lamento eines Geläuterten: Nationalmannschaftstorhüter Oliver Kahn hat in der Fernsehsendung «Beckmann» gesagt, er fühle sich unmenschlich behandelt von der Presse, die ihn verfolge, die in seinem Privatleben schnüffele[...]* («Ende einer Seifenoper», Die Welt, 27.07.2004)

Чуже мовлення у вигляді непрямої мови (складнопідрядне речення додатку): *Günter Nooke, Menschenrechts-Beauftragter, fordert von deutschen Touristen, dass sie überall «kritische Fragen» stellen. Das kann heikel werden.* («Ein einig Volk von Weltpädagogen», Die Zeit, 20.08.2007)

Аналіз вибірки текстів жанрової форми «глоса» доводить, що іншим частотним проявом архітектоніки глос є з використання «чистого» монологу, де відсутнє чуже мовлення або вкраплення інших АМФ. Важливою у таких глосах є думка автора, яка виражена тільки ним і спрямована на донесення її до адресата. Ілюстрацією цього є глоса «*Museumsnacht im Tunnel*» («Die Welt», 28.01.2006):

Natürlich sehen wir ungeduldig auch dem Programmpunkt «Original-Luftschutzkeller II. Weltkrieg», Nachkriegs-Imbiß inklusive, entgegen. Diese Lange Nacht der Museen, keine Frage, wird wieder einmal spannend. Aber Berlin hätte heute, einen erweiterten Museumsbegriff vorausgesetzt, noch mehr zu bieten. Warum etwa wird nicht der wie es scheint auf ewig versperrte Tiergartentunnel für eine Nacht als Konzertraum genutzt, Titel: «Klingendes Industriedenkmal». Auch eine Veranstaltung im baufälligen ICC böte sich an, Thema: «Der Untergang». Oder ein Treffen auf dem alten DDR-Rundfunkgelände: noch einmal Museum seiner selbst sein vor der Verramschung. Diese Stadt verändert sich so schnell (oder auch so langsam), da würde eine stundenweise Musealisierung vielen Orten eine wunderbare Aura schenken – und uns einen neuen Blick auf sie. Öffnet die Tore!

Решта текстів глос – це тексти-монологи із елементами діалогічного мовлення та тексти-полілоги. Наведемо приклад глоси-монологу з елементами діалогічного мовлення:

[...] Das Bedürfnis nach einem derart unterkomplexen Gegenstand lässt sich allerdings auch als alarmierendes Zeichen lesen. Es heißt: Man ist reif für den Seniorenladen. Dort gibt es die Telefone mit den wunderbar weichen Tasten, die groß genug sind, um sie nach einmaligem Ansteuern zu treffen. Das Schönste an den Senioren-Geräten aber ist das, was sie alles nicht können – im Gegensatz zu dem, was zum Nullachtfuffzehn-Jugend-Handy serienmäßig bereits dazugehört. «Kann ich mir die Mailbox auf den Whirpool ins Badezimmer umstellen lassen?» – «Leider nein.» – «Wird, wenn ich beim Wandern mehr als 8 Prozent vom Weg abkomme, automatisch die Bergrettung benachrichtigt?» – «Bei diesem Modell leider nicht.» – «Geben Sie her. Das nehme ich.» («Das Letzte», Die Zeit, 24.05.2006).

Підсумовуючи, ми констатуємо переважаючу монологічність текстів мовленнєвого жанру «глоса». Беручи до уваги те, що головною композиційно-мовленнєвою формою глос є міркування, а саме констатуюче міркування, і спираючись на згадану вище діалогічну концепцію монологічного мовлення М.М. Бахтіна, необхідно зауважити: глоси – це монологи, у яких імпліцитно присутній діалог. Кожна глоса – це частина висловлення, репліка загального діалогу з приводу певної проблеми, яка обговорюється в суспільстві.

Література:

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.: [антологія / ред. М. Зубрицька]. – Львів, 1996. – 308 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества // М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
3. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс: учебник. – [3-е изд., перераб. и доп.] / М.П. Брандес – М. : Прогресс-Традиция, ИНФРА-М, 2004. – 408 с.
4. Николаева Т.М. Лингвистика текста. Современное состояние и перспектива. – В кн.: Новое в зарубежной лингвистике, вып. VIII. – М. : Прогресс, 1978. – С. 5-38.
5. Розен Е.В. На уроке – немецкая газета. Изд. 3-е перераб. – М. : «Просвещение», 1974.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
7. Sandig B. Textstilistik des Deutschen. – Berlin, New York : Walter de Gryuter, 2006.
8. Textsorten in der Presse und Publizistik und ihre stilistische Realisierung. – Brünn, 2006.